

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ SƏHIYYƏ NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN TİBB UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

ƏLİ AKİF OĞLU ƏLİYEV

**PARODONTUN İLTİHABİ XƏSTƏLİKLƏRİNİN VƏ
ORTOPEDİK MÜALİCƏDƏ DİŞ ƏTRAFI YUMŞAQ
TOXUMALARDA YARANAN PATOLOJİ PROSESLƏRİN
MÜALİCƏ VƏ PROFİLAKTİKASININ EFFEKTİVLİYİNİN
YÜKSƏLDİLMƏSİ YOLLARI**

3226.01 – Stomatologiya

Tibb üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

BAKİ – 2016

Dissertasiya işi Azərbaycan Tibb Universitetinin ortopedik stomatologiya kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər:

tibb üzrə elmlər doktoru, professor

Z.İ.QARAYEV

Rəsmi opponentlər:

Əməkdar elm xadimi,

Tibb üzrə elmlər doktoru, professor

R.Q.ƏLİYEV

Tibb üzrə fəlsəfə doktoru

V.İ.ƏLİYEV

Aparıcı müəssisə: Ə.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun Stomatologiya və üz-çənə cərrahiyyəsi kafedrası

Dissertasiya işi «_07_»_____06_____ 2016-cı il saat _____-da Azərbaycan Tibb Universitetinin nəzdindəki FD 03.015 Dissertasiya Şurasının iclasında müdafiə olunacaqdır.

Ünvan: AZ 1022, Bakı şəhəri, Bakıxanov küçəsi, 23, Azərbaycan Tibb Universitetinin iclas zalı

Dissertasiya işi ilə Azərbaycan Tibb Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat «_»_____ 2016-cı ildə göndərilmişdir.

**FD 03.015 Dissertasiya
Şurasının elmi katibi
tibb üzrə elmlər doktoru**

N.A.PƏNAHOV

İŞİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Tədqiqatın aktuallığı: Parodontun iltihabı xəstəliklərinin etiologiya, patogenezinin öyrənilməsi və müalicə effektivliyinin yüksəldilməsi, müasir stomatologiyanın ən aktual problemlərindən biridir. (Fischer, Urban 2005)

Parodontal patoloji proseslərin strukturunda qinçivit və parodontit kimi iltihabi xəstəliklər üstünlük təşkil edir. Bu xəstəliklər xroniki formaya keçidə və progressivləşməyə meyilli olmaqla yanaşı parodont və diş-çənə sisteminin ümumilikdə əsas funksiyalarının itirilməsinə səbəb olur. O cümlədən, həzm funksiyasına, psixoemosional vəziyyətə mənfi təsir edərək, orqanizmin müxtəlif neqativ təsirlərə qarşı rezistentliyini azaldaraq, sensibilizasiya və intoksikasiyaya səbəb olur. Qeyd olunanlar parodont xəstəliklərinin öyrənilməsini təkcə stomatoloji deyil, həm də ümumi tibbi problem olmasını təsdiqləyir (Səfərov A.M., 2011; Пинелис Ю.И., Цыбиков Н.Н. и др., 2012; Игнатов М.Ю., Домонова Е.Т. и др., 2010).

Müasir təssəvürlərə uyğun olaraq parodontda patoloji proseslər yerli (diş ərpinin mikroorqanizmləri, oklyuzion travma) faktorlarla yanaşı, həm də ümumi və yerli faktorların qarşılıqlı təsirindən inkişaf edə bilər (Еремин О.В., Лепилин А.В., 2009).

Müasir ortopedik stomatologiyada çıxmayan protezlərin (tökmə, metallokeramik, metal akril, metal kompozit, tam keramik) geniş tətbiqi, dişlərin yonulması parodontda ciddi dəyişikliklərə səbəb olur. Çıxmayan protezlərin parodonta neqativ təsirini bir çox tədqiqatçılar qeyd etmişlər (Асташина Н.Б., Казаков С.В. и др., 2011; Thiel F., Pfeiffer J. et al., 2008).

Səbəb olaraq, dişlərin yonulması zamanı diş ətinin zədələnməsini, ikiqat ölçünün alınması üçün retraksiyon sapların qoyulmasını, dəqiq düzəlməyən müvəqqəti və daimi süni qapaqların kənarı ilə diş əti zədələnməsini qeyd etmək olar (Faulstich A., 2010; Трезубов В.В., 2012).

Əksər hallarda parodont xəstəlikləri xroniki gedişata malik olduqlarından, gingivit və parodontitin patogenetik kompleks müalicəsində antiseptik, iltihab əleyhinə, immunstimuləşdirici maddələrin böyük əhəmiyyəti vardır. Lakin iltihabəleyhinə və antibakterial preparatların istifadəsi zamanı orqanizmin immunobioloji reaktivliyinin azalması, allergik reaksiyaların əmələ gəlməsi və digər əlavə təsirlər müşahidə oluna bilər (Матусова Е.В., Краморв В.С. и др.; Lang М.Р., Karring T, Lindhe S. 2006).

Hal-hazırda parodontun iltihabi xəstəliklərinin müalicəsində aprobeziya olunmuş üsulların istifadəsini məhdudlaşdıran allergik xəstəliklər və digər patoloji proseslər aşkarlanır.

Bu nöqtəyi nəzərdən orqanizmin qoruyucu xüsusiyyətlərini qaldıran ağrıkəsici, iltihabəleyhinə, antimikrob, qandayandırıcı, reperativ təsirə malik olan bitki mənşəli preparatlar böyük maraq doğurur.

Tədqiqatın mədsədi: Parodontun iltihab xəstəliklərinin və ortopedik müalicədə diş ətrafı yumşaq toxumalarda yaranan patoloji proseslərin profilaktika və mualicə effektivliyinin yüksəldilməsi üçün “Malum Granatum” ekstraktının tətbiqi və istifadəsinin səmərəliliyinin öyrənilməsidir.

Tədqiqatın vəzifələri:

1. Parodontun müxtəlif formalı iltihabi xəstəliklərinin yayılmasının, intensivliyinin və əmələ gəlmə səbəblərinin öyrənilməsi.
2. Parodont toxumalarında dəyişikliklərin dinamikasının kliniki-rentgenoloji və laborator öyrənilməsi əsasında parodontitin ağırlıq dərəcəsini təyin edən faktorların qiymətləndirilməsi.
3. Diş protezlənməsində parodont toxumalarında yaranan ağırlaşmalardan əvvəl və sonra ağız suyunda pH-ın dinamikasının öyrənilməsi.
4. Parodontun iltihabi xəstəliklərində immunoloji reaktivlik vəziyyətinin və əsas parodontopatogen mikroorqanizmlərin növ tərkibinin və miqdarının təyini.
5. Parodontun iltihabi xəstəliklərində və diş protezlənməsinin ağırlaşmalarında “Malum Granatum” ekstraktının müalicə və profilaktik effektivliyinin qiymətləndirilməsi.

Elmi yenilik:

- Parodont toxumalarında patoloji proseslərin ağırlıq dərəcəsinin aşkarlanması üçün kliniki, immunoloji, mikrobioloji tədqiqatların nəticələrinin müqayisəli analizi aparılmışdır.
- Parodontidlərin və diş protezlənməsi ağırlaşmalarının müalicəsində və profilaktikasında “Malum Granatum” ekstraktının effektivliyi qiymətləndirilmişdir.

Praktiki əhəmiyyəti:

Kliniki, rentgenoloji, immunoloji, mikrobioloji tədqiqatların nəticələrinə əsasən, parodontun iltihabi xəstəliklərinin və diş protezlənməsi

ağırlaşmalarının profilaktika və müalicəsində, “Malum Granatum” ekstraktı əsasında bitki mənşəli dərman preparatının müalicəvi əhəmiyyətini öyrənilmiş və praktikada tətbiqi əsaslandırılmışdır.

Bioloji aktiv və zərərsiz təbii dərman preparatı olan “Malum Granatum” un parodontun iltihab xəstəliklərində və diş protezlənməsindən sonra yaranan ağırlaşmalarda istifadəsi müalicənin keyfiyyətə artmasına xidmət edir.

Müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar

- Əhali arasında əsas stomatoloji xəstəliklərin və onların ağırlaşmalarının əmələ gəlməsinin səbəblərinin və risk qruplarının ayırd olunması, onlarda profilaktika tədbirlərinin təşkilində mühüm rol oynayır.
- Parodontal patoloji proseslərin strukturunda üstünlük təşkil edən gingivit və parodontit xroniki formaya keçidə və progressivləşməyə meyilli olmaqla yanaşı ümumilikdə parodont və diş-çənə sisteminin əsas funksiyalarının itirilməsinə səbəb olur;
- Parodontda patoloji proseslər yerli (diş ərpi, okklüzyon travma) faktorlarla yanaşı, həm də ümumi və yerli faktorların qarşılıqlı təsirindən inkişaf edə bilər;
- Dişlərin yonulması zamanı diş ətinin zədələnməsi, ikiqat ölçünün alınması zamanı retraksion sapların düzgün qoyulmaması, dəqiq hazırlanmayan müvəqqəti və daimi süni qapaqların iti, enli və uzun kənarları ilə diş ətinin zədələnməsi parodontitlərin yaranmasına və ağırlaşmasına ağırlaşmasına səbəb olur.
- İltihabəleyhinə və antibakterial təsirə malik “Malum Granatum” preparatının ağrıkəsici, iltihabəleyhinə, antimikrob, qandayandırıcı, reperativ təsirə malik olması səbəbindən preparatın praktiki stomatologiyada geniş tətbiqi məqsədə uyğun hesab edilir.

Nəticələrin tətbiqi. Aparılmış tətqiqatın elmi və praktiki nəticələri ortopedik stomatologiya kafedrasının tədris proqramına salınmış və ATU – nun Stomatoloji Klinikasının praktiki fəaliyyətinə daxil edilmişdir.

İşin aprobasiyası Tətqiqatın nəticələri aşağıdakı konfranslarda müzakirə edilmişdir: Family Health in the XXI Century, Part I, of the XVI International Scientific Conference 27 April - 4 May 2012 Budapest, Hungary. Budapest-Perm, 2012; «Актуальные вопросы детского возраста» материалы научно-практической конференции с международным участием, посвященной к 20-летию открытия

стоматологического факультета в ГБОУ ВПО СОГМА Минздрава России, Владикавказ, 3 июня 2013;

Dissertasiya işi ATU-nun ortopedik stomatologiya kafedrasının 13 fevral 2015-ci il tarixli (protokol № 3) iclasında, FD 03.015 Dissertasiya Şurası nəzdindəki Aprobasiya Şurasının 22.01.2016-cı il tarixli (protokol № 18) sayılı iclaslarında geniş müzakirədən keçmişdir.

Publikasiya. Dissertasiya işinin nəticələri və fraqmentləri 1 tədris metodik vəsaitdə, 1 səmərələşdirici təklifdə, 10 elmi məqalədə və 2 tezisdə öz əksini tapmışdır.

İşin həcmi və strukturu. Dissertasiya giriş hissədən, terminlərin şərti qısaltılmış göstəricilərindən, ədəbiyyat icmalından, şəxsi tədqiqatlardan və onların müzakirəsindən, nəticələr, praktik tövsiyələr və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Ədəbiyyat siyahısı 207 mənəbdən ibarətdir.

Dissertasiya işinə 24 cədvəl və 15 diaqram, 12 şəkil daxil edilmişdir. İşin həcmi 145 səhifədən ibarətdir.

MATERIAL VƏ METODLAR

Çıxmayan protez tətbiq edilmiş şəxslərin parodontoloji statuslarının təyini və digər laborator və eksperimental tədqiqat üsulları. Tədqiqatın vəzifələrini və məsələlərini həll etmək üçün işin çoxmərhələli proqramı hazırlanmışdır. İlk olaraq, parodontoloji statusu müəyyənləşdirmək üçün ilk olaraq tərəfimizdən yüngül dərəcəli xroniki generalizə olunmuş parodontitdən əziyyət çəkən 50 nəfər müayinə və müalicələrə cəlb olunmuş, onların 18-ində müalicə dövründə ənənəvi antiseptik olan Xlorheksidinin 0,02%-li məhlulu, 17 nəfərində müalicəvi “Parodontaks” diş macunu ilə gündə səhər və axşam olmaqla 2 dəfə fırçalama və qalan 15 nəfərində qeyd etdiyimiz “Malum Granatum” təbii preparatı istifadə olunmuşdur. “Malum Granatum” narın toxumlarından alınan ekstraktlardan ibarət təbii vasitədir. “Malum Granatum”-un tərkibinə əksəriyyəti antioksidant xarakterli Punikalaqın turşusu (62,5%), Palmitin turşusu (3,2%), Stearin turşusu (2,1%), Tokoferollar (0,66%) və Vitamin E (0,33%) kimi komponentlərdən ibarət təbii preparatdır. Qeyd etdiyimiz müalicə qruplarında müayinələr üzrə müalicəyə başlamamış, müalicəyə başladıqdan 15 gün, 3 və 6 ay sonra olmaqla aparılmışdır, sonra isə qeyd olunan qruplar üzrə xəstələrdə PMA Qrin-Vermillionun sadələşdirilmiş gigiyenik indeksinə əsasən hesablamalar aparılmışdır.

Sonra isə həmin qruplar üzrə laborator müayinə, müalicə və müşahidələr aparılmışdır. Mikrobioloji tədqiqat zamanı yuxarıdakı müalicə qruplarından götürülmüş ağız suyu nümunələrini müalicədən əvvəl, müalicəyə başladıqdan 15 gün, 1 və 3 ay sonra olmaqla ATU-nun Mikrobioloji laboratoriyasına göndərilmiş və mütəxəssislərə bioloji materiallarda *Candida albicans*, *Bacteroides* spp., *Fusobacterium* spp., *S.epidermidis*, *S.pyogenes*, *S.aureus* və *Neisseria* spp. kimi mikroorqanizmlərin rast gəlinməsinə aşkar etmək tapşırılmışdır.

Çıxmayan protez tətbiq edilmiş parodontitli xəstələrin ağız boşluğunun immunoloji vəziyyətinə “Malum Granatum” preparatının təsirinin qiymətləndirilməsi məqsədilə isə yuxarıdakı qruplardan, müalicədən qabaq və 6 aylığında onların ağız suyu nümunələri götürülərək ATU-nun Mikrobioloji laboratoriyasına göndərilmiş və biomateriallarda IgA, IgM və IgG kimi immunoqlobulinlərin miqdarı q/l-la hesablanması hesablanmışdır və nəticələr müqayisə qrupunun eyni göstəriciləri ilə müqayisə olunmuşdur.

Çıxmayan protez tətbiq edilmiş parodontitli xəstələrin ağız boşluğunun bəzi biokimyəvi göstəricilərinə “Malum Granatum” preparatının təsirinin qiymətləndirilməsi məqsədilə isə tərəfimizdən qeyd etdiyimiz müalicə qruplarından müalicənin 15-ci günü, 3 və 6 aylığında xəstələrin ağız suyu nümunələri xüsusi qablarda toplanaraq, ATU-nun Biokimyəvi laboratoriyasına göndərilmiş və mütəxəssislərə ağız suyunun pH-ı, Ca və P kimi elementlərin miqdarının hesablanması tapşırılmışdır. Onu da qeyd edək ki, müayinə etdiyimiz parodontitli xəstələrin hamısının ağız boşluğunda bu və ya digər formada körpüyəbənzər protez olmuşdur.

“Malum Granatum” preparatının təsirinin eksperimental qiymətləndirilməsi üçün isə təcrübəyə cəlb edilən dovşanlar parodontit modeli yaradıldıqdan sonra hər birində 12 dovşan olan 4 qrupa bölünmüşdür: I qrup (nəzarət qrupu) – parodontit modeli yaradılmayan, ağız boşluğunda heç bir patologiya müəyyən edilməyən 12 dovşandan ibarətdir; II qrup (şərti nəzarət qrupu) – parodontit modeli yaradılmış, lakin 4 həftə boyunca heç bir müalicə tədbiri aparılmayan 12 dovşan daxil edilmişdir; III qrup (müqayisə qrupu) – parodontit modeli yaradılan və 4 həftə boyunca parodontitin klassik müalicə üsullu sayılan xlorheksidin ilə müalicə edilən 12 dovşandan ibarətdir; IV qrup (əsas qrup) – 4 həftə boyunca parodontitin müalicəsində effektivliyini müəyyən etməyə çalışdığımız “Malum Granatum” preparatının tətbiq edildiyi qrup olub parodontit modeli yaradılan 12 dovşandan təşkil olunmuşdur.

Təşkil edilən heyvan qruplarından dərman preparatlar tətbiq edildikdən sonra 4 həftə ərzində histoloji kəsiklər götürülmüş və ATU-nun Patohistoloji laboratoriyasına göndərilmişdir. Alınan histoloji məlumatlar müzakirə olunmuşdur. Alınmış ədədi verilənlər müasir tələbləri nəzərə almaqla statistik metodlarla işlənmişdir. Qrup göstəriciləri üçün orta qiymətlər (M), onların standart xətası (m), sıraların minimal (min) və maksimal (max) qiymətləri, həmçinin qruplarda keyfiyyət göstəricilərinin rastgəlmə tezliyi müəyyən edilmişdir. Qeyd edək ki, tədqiqat işi zamanı alınan nəticələrin statistik işlənməsi Statistica 7.0 tətbiqi kompüter proqramı ilə aparılmışdır.

TƏDQIQATIN NƏTİCƏLƏRİ VƏ ONLARIN MÜZAKİRƏSİ

İlk olaraq tərəfimizdən ümumilikdə 196 nəfər xroniki generalizə olunmuş parodontit inkişaf etmiş xəstə müayinə olunmuş, onlar xəstəliyin yüngül, orta və ağır olmaqla 3 dərəcəsinə görə qruplara bölünmüş, onlarda ehtiyac olduqca professional gigiyena və operativ müalicə tədbirləri icra olunmuşdur. İcra ediyimiz tədqiqat zamanı ümumi müayinə və müalicə olunan 196 xroniki generalizə olunmuş parodontitli xəstədən 60-da xəstəliyin yüngül, 70-də orta və qalan 66-da isə ağır forması aşkarlanmışdır. Müayinə edilən səxslər arasında parodont toxumalarının vəziyyətini qiymətləndirdikdə daha çox hallarda sağlam sekstantlar cavan pasiyentlərdə təyin olunmuşdur.

Qiymətləndirilən və parodont xəstəliklərinin ən ağır kliniki təzahürü sayılan faktor üzrə ən yüksək statistik rəqəmlər II müayinə qrupunda əldə edilmişdir və burada 6mm və daha dərin patoloji ciblərlə olan sekstantların miqdarı $0,03 \pm 0,09$ civarında təyin edilmişdir.

Alınan nəticələr indeks qiymətləndirilməsi və nəticələrin statistik analizi faktorların arasında ən aktualı və həll olunması məhz ilkin parodontoloji yardımın əsasını təşkil edən diş daşlarının kənarlaşdırılmışdır. Tədqiq edilən məsələ üzrə ən yüksək nəticələr II və daha çox III qrupda aşkar edilmişdir. 40-50 yaşlarında müayinə olunan xəstələr arasında parodontoloji yardıma və diş çöküntülərinin kənarlaşdırılmasına olan təlabat uyğun olaraq $88,33 \pm 2,93\%$ və $70,83 \pm 4,15\%$ olmuşdursa, daha böyük yaş qruplarında yuxarıda qeyd olunan faktorlar üzrə göstəricilər artaraq maksimal dərəcəyə çatmış 100% və $87,27 \pm 3,18\%$ civarında təyin edilmişdir.

Yüngül parodontitli 60 xəstədən 57 nəfərində peşəkar gigiyenik tədbirlər tərəfimizdən icra olunmuşdur ki, bu da qeyd olunan qrupun $95,0 \pm 2,81\%$ -ni təşkil etmişdir və onlardan 7 nəfərinə isə operativ müdaxilə

icra olunmuşdur ki, bu da qrupun $11,7 \pm 4,14\%$ -ni əhatələmişdir. Generalizə olunmuş parodontitin orta dərəcəsiindən əziyyət çəkən 70 nəfərlik qrupdan isə 63 nəfərində tərəfimizdən peşəkar gigiyenik, onlardan da 34 nəfərində operativ müalicə tədbirləri tərəfimizdən icra edilmişdir ki, bu da qrupun uyğun olaraq, $90,0 \pm 3,59\%$ və $48,6 \pm 5,97\%$ -ni təşkil etmişdir.

Müayinə nəticəsində tərəfimizdən aşkarlanan 66 nəfərlik qrupda isə 55 nəfərdə peşəkar gigiyenik tədbirlər və onlardan da 33 nəfərində operativ müalicə tədbirləri icra olunmuşdur ki, bu da qrupun uyğun olaraq, qrupun $83,3 \pm 4,59\%$ və $50,0 \pm 6,15\%$ -ni təşkil etmişdir. Ümumilikdə isə bütün xəstələrdən 175 nəfərində tərəfimizdən peşəkar gigiyenik tədbirlər və onlardan isə 74 nəfərində operativ müalicə tədbirlər icra olunmuşdur ki, bu da bütün xəstələrin uyğun olaraq, $89,3 \pm 2,21\%$ və $37,8 \pm 3,46\%$ əhatələmişdir. Daha sonra isə icra etdiyimiz müalicə tədbirlərinin effektivliyini öyrənmək məqsədilə yenidən müayinələr aparılmışdır.

Cədvəl 1.

Xroniki generalizə olunmuş parodontitli xəstələrdə gigiyenik və müalicə tədbirlərin icra edilməsi

Xroniki generalizə olunmuş parodontitin mərhələsi	Müayinə olunanlar	Peşəkar gigiyena		Operativ müalicə	
		Sayla	%-lə	Sayla	%-lə
Yüngül	60	57	$95,0 \pm 2,81$	7	$11,7 \pm 4,14$
Orta	70	63	$90,0 \pm 3,59$	34	$48,6 \pm 5,97$
Ağır	66	55	$83,3 \pm 4,59$	33	$50,0 \pm 6,15$
Ümumilikdə	196	175	$89,3 \pm 2,21$	74	$37,8 \pm 3,46$

Müayinələr nəticəsində müalicə tətbiq olunmuş yüngül xroniki generalizə olunmuş parodontitli 57 nəfərlik xəstədən 48 nəfərində peşəkar gigiyenik tədbirlərimiz effektiv olmuşdur və bu müayinə olunanların $84,2 \pm 4,83\%$ -ni təşkil etmişdir.

Həmin qrupda icra olunan bütün operativ müalicə tədbirləri effekt vermişdir. Orta dərəcəli xroniki generalizə olunmuş parodontitdən əziyyət çəkən və peşəkar gigiyenik tədbirlər icra etdiyimiz 63 nəfərdən 45 nəfərində müalicə effektiv olmuş və bu qrupun $71,4 \pm 5,69\%$ -ni təşkil etmişdir. Həmin qrupda 34 nəfərdə icra etdiyimiz operativ müalicədən 28 nəfərində effektiv olmuşdur ki, bu da onların $82,4 \pm 6,54\%$ -ni əhatə etmişdir. 55 nəfər ağır xroniki generalizə olunmuş parodontitli xəstə üzərində icra

etdiyimiz peşəkar gigiyenik tədbirlər isə 53 nəfərdə effektiv olmuşdur ki, bu onların $96,4 \pm 2,52\%$ -ni əhatə edibdir. Bu xəstələrin 33 nəfərində isə operativ müalicə tətbiq edilmişdir və bunlardan 26 nəfərində müalicə effektiv olaraq, müalicə alanların $78,8 \pm 7,12\%$ -i olmuşdur.

Ümumilikdə, isə peşəkar gigiyenik tədbirlər icra etdiyimiz 196 xəstədən 146-sında müalicə effektiv olmuş və onların $83,4 \pm 2,81\%$ -ni əhatə etmişdir. 74 nəfər ağır xroniki generalizə olunmuş xəstələrdə icra olunan operativ parodontal tədbirlərdən isə 61-i effektiv olaraq, xəstələrin $82,4 \pm 4,42\%$ -ni təşkil əhatə etmişdir. Aldığımız nəticələr xroniki generalizə olunmuş parodontitli xəstələrdə gigiyenik və operativ müalicə tədbirləri vacib əhəmiyyət daşıdığını və qeyd olunan xəstələrin ağız boşluqlarının sağlamlaşdırılmasında mühüm rola malikdir.

Ağız boşluğu ənənəvi antiseptik olan Xlorheksidinin $0,02\%$ -li məhlulu ilə yaxalayan 18 nəfərlik parodontitli xəstələr qrupunda müalicəyə başlamamışdan qabaq Qrin Vermillion indeksinin göstəricisi $2,01 \pm 0,051$ olmasına baxmayaraq, müalicəyə başladıqdan 15 gün sonra aşağı enərək $1,40 \pm 0,036$, 3 ay sonra $1,30 \pm 0,044$, 6 ay sonra isə $1,36 \pm 0,034$ hesablanmışdır. Ağız boşluğunu müalicəvi diş məcunu olan “Parodontaks” ilə gündə 2 dəfə fırçalayan 17 nəfərlik qrupda isə müalicədən qabaq gigiyenik indeksin göstəricisi $2,05 \pm 0,064$ olsa da, fırçalamağa başladıqdan 15 gün sonra aşağı enərək $1,40 \pm 0,036$, 3 və 6 ay sonra isə uyğun olaraq, $1,30 \pm 0,044$ və $1,36 \pm 0,034$ müəyyənləşdirilmişdir.

Müalicə tədbirləri nəticəsində ağız boşluğunun sağlamlaşdırılması məqsədilə “Malum Granatum”-dan istifadə olunan 15 nəfərlik yüngül xroniki generalizə olunmuş parodontitli xəstələr qrupunda Qrin-Vermillion gigiyenik indeksinin göstəricisi müalicədən qabaq $2,21 \pm 0,084$ olduğu halda, müalicənin 15 günündə, 3 və 6 aylığında bu göstərici müvafiq olaraq, $1,44 \pm 0,031$, $1,27 \pm 0,039$ və $0,82 \pm 0,050$ hesablanmışdır.

Alınan nəticələr təbii preparat olan “Malum Granatum”-un təsirlə ağız boşluğunun o cümlədən parodont toxumalarının gigiyenik vəziyyətinin yaxşılaşdığını göstərir. Müxtəlif preparatların yüngül dərəcəli xroniki generalizə olunmuş parodontitlər zamanı ağız suyunun immunoloji vəziyyətinə təsirinin qiymətləndirilməsi məqsədilə apardığımız tədqiqatlar zamanı ağız boşluqları o cümlədən parodont toxumaları tərəfimizdən təbii bitki əsaslı preparat olan “Malum Granatum”-la işlənən yüngül parodontitli qrupda ağız suyu nümunələrində isə müalicədən əvvəl IgA-nın orta miqdarı $2,81 \pm 0,067$ q/l olmasına baxmayaraq, müalicədən sonra onun miqdarı aşağı düşərək $2,08 \pm 0,034$ q/l olmuşdur (cə.2).

Müalicə məqsədilə ağız boşluqları o cümlədən parodont toxumaları tərəfimizdən təbii bitki əsaslı preparat olan “Malum Granatum”-la işlənən

yüngül parodontitli qrupda ağız suyu nümunələrində isə müalicədən əvvəl IgA-nın orta miqdarı $2,81 \pm 0,067$ q/l olmasına baxmayaraq, müalicədən sonra onun miqdarı aşağı düşərək $2,08 \pm 0,034$ q/l olmuşdur. Bu qrupda ağız suyu nümunələrində IgM-in orta miqdarı təbii vasitə tətbiq olunmamışdan qabaq $2,02 \pm 0,031$ q/l, onun tətbiqindən sonra isə bir qədər enərək $1,90 \pm 0,025$ q/l hesablanmışdır.

“Malum Granatum”-un təsirilə ağız boşluğunun yerli immuniteti güclənmiş, təbii antiseptiklərin təsirilə mikroorqanizmlər daha intensiv neytrallaşdığına görə immunoqlobulin növləri də adekvat olaraq öz normalarına qayıtmışdır. Beləliklə, təbii vasitələr ağız boşluğuna terapevtik təsir göstərir və parodont toxumalarının vəziyyətini digər müalicəvi vasitələr qədər yaxşılaşdırır.

Cədvəl 2.

Yüngül xroniki generalizə olunmuş parodontitli xəstələrdə “Malum Granatum”-un immunoqlobulinlərin miqdarına müqayisəli təsiri

İmmunoqlobulinlər	Sağlam şəxslərdə (n=15)	Müalicənin nəticələri		
		Müalicədən əvvəl	Müalicədən Sonra	$P < P_{sağlam} <$
IgA (q/l)	$1,74 \pm 0,032$	$2,81 \pm 0,067$	$2,08 \pm 0,034$	$\frac{0,001}{0,001}$
IgM (q/l)	$1,30 \pm 0,028$	$2,02 \pm 0,031$	$1,90 \pm 0,025$	$\frac{0,05}{0,001}$
IgG (q/l)	$11,6 \pm 0,07$	$18,1 \pm 0,13$	$15,6 \pm 0,07$	$\frac{0,001}{0,001}$

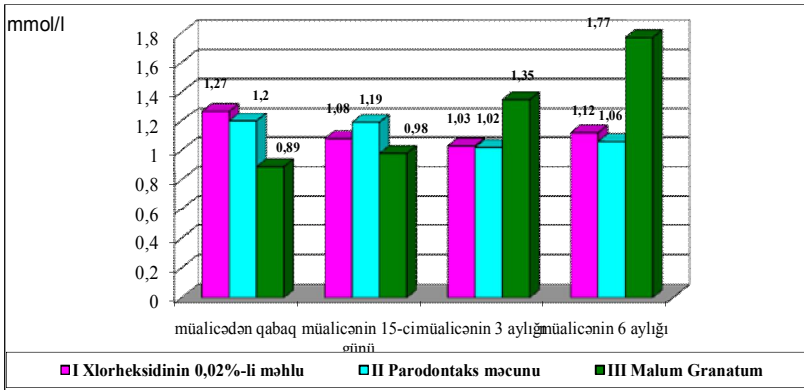
Diş ətinin vəziyyətini müəyyənləşdirərkən 18 nəfərdən ibarət ağız boşluğu o cümlədən parodont toxumaları ənənəvi antiseptik olan Xlorheksidin 0,02%-li məhlulu ilə işlənmiş yüngül xroniki generalizə olunmuş parodontitli xəstələr qrupunda müalicədən qabaq PMA indeksinə əsasən göstərici $65,8 \pm 1,06$ olmuşdur. Müalicəyə başladıqdan 15 gün sonra isə azalaraq $49,3 \pm 0,75$, 3 və 6 ay sonra isə müvafiq olaraq, $44,9 \pm 0,62$ və $30,2 \pm 0,63$ müəyyənləşdirilmişdir ki, bu da əvvəlkinə nisbətən əhəmiyyətli dərəcədə azdır və toxumalarda əhəmiyyətli sağalmanın göstəricisidir. “Parodontaks” müalicəvi diş məcunu ilə ağız boşluğunu gündə 2 dəfə fırçalayan 17 nəfər yüngül parodontitli qrupda isə bu tədbirlərdən qabaq diş əti indeksinin göstəricisi $59,3 \pm 1,49$ müəyyənləşdirilmişdir. Tərəfimizdən təşkil olunan ağız boşluğu “Malum Granatum”-la işlənmiş 15 nəfərlik

yüngül xroniki generalizə olunmuş parodontitli xəstələr qrupunda isə müalicədən qabaq PMA göstəricisi $60,4 \pm 1,26$, müalicədən 15 gün, 3 və ay sonra isə uyğun olaraq, $49,4 \pm 0,96$, $39,1 \pm 0,49$ və $20,7 \pm 0,40$ olmaqla azalan sıra ilə müəyyənləşdirilmişdir. Dış ətlərində və bütün parodont toxumalarında sağalma prosesləri müşahidə olunmuşdur. Bu nəticə onu göstərir ki, tərəfimizdən parodontitlərin müalicəsində istifadə olunan “Malum Granatum” ənənəvi sintetik antiseptik Xlorheksidinin 0,02%-li məhlulundan yaxşı, tərkibi sintetik və təbii vasitələrlə zəngin “Parodontaks” diş məcunu ilə də PMA indeksinin göstəriciləri üzrə müqayisə olunur.

Ağız boşluğunun gigiyenik vəziyyəti yerli mikrofloradan, müdafiə amillərindən o cümlədən də orqanizmin ümumi reaktivliyindən asılıdır. Müasir dövrümüzdə ÜST bir sıra profilaktik tədbirləri və müalicəvi proseduraları daha çox təbii vasitələrlə icra etməyi tövsiyə edir ki, bu da sintetik antiseptiklərin uzun zaman istifadəsi zamanı yerli selikli qişa səthinin əlavə təsirlərlə əlaqədar olaraq, müxtəlif xarakterli patologiyalarının meydana çıxmasına gətirir. Gigiyenik vəziyyətin öyrənilməsi üzrə tədqiqat nəticəsində ağız boşluğu ənənəvi antiseptik olan Xlorheksidinin 0,02%-li məhlulu ilə yaxalayan 18 nəfərlik parodontitli xəstələr qrupunda müalicəyə başlamamışdan qabaq Qrin-Vermillion indeksinin göstəricisi $2,01 \pm 0,051$ olmasına baxmayaraq, müalicəyə başladıqdan 15 gün sonra aşağı enərək $1,40 \pm 0,036$, 3 ay sonra $1,30 \pm 0,044$, 6 ay sonra isə $1,36 \pm 0,034$ hesablanmışdır.

Müxtəlif preparatların yüngül dərəcəli xroniki generalizə olunmuş parodontitlər zamanı ağız boşluğunun biokimyəvi göstəricilərinə təsirinin qiymətləndirərkən 15 nəfərdən ibarət ağız boşluğunu təbii vasitə olan “Malum Granatum”-la irriqasiya etdiyimiz qrupda isə müalicədən qabaq Ca elementinin qrup üzrə ağız sularında orta miqdarı $0,89 \pm 0,035$ mmol/l, müalicənin 15-ci günü, 3 və 6 aylığında uyğun olaraq, $0,98 \pm 0,026$ mmol/l, $1,35 \pm 0,024$ mmol/l və $1,77 \pm 0,038$ mmol/l müəyyənlanmışdır. Həmin qrupda çıxmayan protez tətbiq olunmuş yüngül xroniki generalizə olunmuş parodontitli xəstələr qrupunda isə təbii vasitəni tətbiq etməzdən qabaq P elementinin ağız suyu nümunələrindəki orta miqdarı $3,47 \pm 0,079$ mmol/l olmasına baxmayaraq, müalicənin 15-ci günündə bu göstərici aşağı enərək $3,19 \pm 0,065$ mmol/l-ə, 3 və aylığında isə müvafiq olaraq, $3,75 \pm 0,072$ mmol/l və $3,78 \pm 0,092$ mmol/l-ə qalxmışdır. Ağız suyu nümunələrində P elementinin qruplar üzrə orta miqdarının hesablanması zamanı isə ağız boşluğunda müalicə məqsədilə ənənəvi antiseptik olan Xlorheksidinin 0,02%-li məhlulundan istifadə etdiyimiz yüngül xroniki generalizə olunmuş parodontitli xəstələr qrupunda ağız suyu nümunələrində qeyd etdiyimiz

elementin orta miqdarı müalicədən əvvəl $3,17 \pm 0,069$ mmol/l hesablanmışdır.

Diaqram 1. Müxtəlif preparatların yüngül dərəcəli xroniki generalizə olunmuş parodontitlər zamanı Ca elementinin ağız suyundakı miqdarına təsirinin dinamikası

Bu qrup üzrə müalicənin 15-ci günü, 3 və 6 aylığında isə P elementinin ağız suyundakı miqdarı qrup üzrə ortalama $3,41 \pm 0,046$ mmol/l, $3,34 \pm 0,055$ mmol/l və $3,05 \pm 0,042$ mmol/l müəyyənləşmişdir.

Bu qrupda ağız suyu nümunələrində IgM-in orta miqdarı təbii vasitə tətbiq olunmamışdan qabaq $2,02 \pm 0,031$ q/l, onun tətbiqindən sonra isə bir qədər enərək $1,90 \pm 0,025$ q/l hesablanmışdır. “Malum Granatum”-un təsirlə mikroorqanizmlər daha intensiv neytrallaşdığına görə immunoqlobulin növləri də adekvat olaraq öz normalarına qayıtmışdır. Beləliklə, təbii vasitələr ağız boşluğuna terapevtik təsir göstərir və parodont toxumalarının vəziyyətini digər müalicəvi vasitələr qədər yaxşılaşdırır.

Diş çöküntüləri ilk olaraq diş ətinə təsir edərək gingivitlərin inkişafına səbəb olurlar. Gingivitlərin meydana çıxmasında diş ərinə daxil olan mikroorqanizmlər və spiroxetlər, Prevotella cinsli bakteriyalar da mühüm rol oynayır. Diş ətinin kəskin hiperemiyası və nekroz ocaqlarının əmələ gəlməsilə xarakterizə olunan Vensan gingivostomatiti fuzobakteriyalar (*F. nucleatum*), spiroxetlər (*T.vinsantii*), eləcə də Prevotella cinsli bakteriyalar tərəfindən törədilir. Gingivitlərin etiologiyasında stafilkoklar, streptokoklar, peptokoklar, veylonellalar, aktinomisetlər, bakteroidlər müəyyən rol oynayır. Kollagenin parçalanması dişlərarası sümük toxumalarının sorulması ilə xarakterizə olunan iltihabi destruktiv və distrofik proseslər olan parodontitlər və parodontozların

yanarında isə Porphyromonas, Prevotella, Fusobacterium və Actinobacillus cinsli anaerob bakteriyalar mühüm rol oynayırlar. Bundan başqa, karbohidratların qəbulu intensivləşdikcə, diş çöklüntülərinin yaranması və adı çəkilən bakteriyaların həyat fəaliyyətləri də intensivləşir. Ağız suyunun tərkibindəki elementlərin, fermentlərin kəmiyyət və keyfiyyətə dəyişməsi də mikroorqanizmlərin inkişafına şərait yaradır.

Cədvəl 3.

Ağız boşluğu “Malum Granatum”-la işlənən yüngül xroniki generalizə olunmuş parodontitli xəstələr qrupu, n=15

Mikro orqanizmlər	Sağlam şəxslər (n=15)	Müalicə müddətləri üzrə mikroorqanizmlərin %-lə rast gəlinməsi			
		Müalicəyə başlamamış	Müalicənin 15-ci günü	Müalicənin 1 ayı	Müalicənin 3 ayı
Candida albicans	6,7±6,4	46,7±12,9*	40,0±12,6*	26,7±11,4	20,0±10,3
Bacteroidas spp.	6,7±6,4	53,3±12,9*	26,7±11,4	20,0±10,3	13,3±8,8**
Fusobacterium spp.	6,7±6,4	40,0±12,6*	20,0±10,3	13,3±8,8	6,7±6,4**
S. epidermidis	13,3±8,8	33,3±12,2	26,7±11,4	20,0±10,3	13,3±8,8
S. pyogenes	0	26,7±11,4*	20,0±10,3	13,3±8,8	6,7±6,4
S. aureus	6,7±6,4	20,0±10,3	13,3±8,8	6,7±6,4	6,7±6,4
Neisseria spp.	0	20,0±10,3	13,3±8,8	13,3±8,8	6,7±6,4

Qeyd: *-sağlam parodont toxumalarına görə dürüstlük,
**-müalicəyə qədər dövrə görə dürüstlük ($p < 0,05$).

Müxtəlif preparatların yüngül dərəcəli xroniki generalizə olunmuş parodontitlər zamanı ağız boşluğunun mikrobiosenoza təsirinin qiymətləndirilməsi məqsədilə apardığımız tədqiqat zamanı isə Tərkibinə əsasən Punikalaqın turşusu, Palmitin turşusu, Stearin turşusu, Tokoferollar və Vitamin E kimi komponentlər qarışığından ibarət “Malum Granatum” preparatından istifadə etdiyimiz yüngül xroniki parodontitli xəstələr qrupunda isə müalicədən qabaq ağız suyu nümunələrində Candida albicans növünün rast gəlinməsi 46,7±12,9% olmasına baxmayaraq, müalicədən 15 gün sonra bu göstərici 40,0±12,6%, 1 ay sonra 26,7±11,4% və 3 ay sonra isə 20,0±10,3% olmuşdur. Bu qrup üzrə Bacteroidas spp. növlərinin rast gəlinməsi isə müalicədən qabaq 53,3±12,9%, müalicənin 15-ci günü bu

göstərici $26,7 \pm 11,4\%$, 1-ci ayı $20,0 \pm 10,3\%$ və 3-cü ayında isə $13,3 \pm 8,8\%$ hesablanmışdır (cə.d.3).

Fusobacterium spp. növlərinin bu qrup üzrə bioloji materiallarda rast gəlinməsi “*Malum Granatum*” tətbiq edilməzdən qabaq $40,0 \pm 12,6\%$ təşkil etsə də təbii vasitənin tətbiqindən 15 gün sonra azalaraq $20,0 \pm 10,3$, 1 və 3 ay sonra isə azalan tendensiya ilə gedərək uyğun olaraq, $13,3 \pm 8,8\%$ və $6,7 \pm 6,4\%$ müəyyənləşdirilmişdir. *Fusobacterium* spp. növünün bu qrupun ağız suyu nümunələrində rast gəlinməsi müalicədən qabaq $35,3 \pm 11,6\%$ olsa da, müalicənin 15-ci günü bu göstərici $23,5 \pm 10,3\%$, 1 və 3 ay sonra isə uyğun olaraq, $17,6 \pm 9,2\%$ və $11,8 \pm 7,8\%$ hesablanmışdır. *S. epidermidis* növünün qeyd olunan qrup üzrə rast gəlinməsi isə müalicədən qabaq $35,3 \pm 11,6\%$, müalicənin 15-ci günü $17,6 \pm 9,2\%$, 1 aylığında $23,5 \pm 10,3\%$ və 3 ayında isə $11,8 \pm 7,8\%$ olmuşdur. Qrup üzrə *S. pyogenes* nümayəndələrinin ağız suyu nümunələrində rast gəlinməsi müalicəvi pastanın istifadəsindən əvvəl $17,6 \pm 9,3\%$ olsa da, müalicədən 15 gün sonra $17,6 \pm 9,3\%$, 1 və 3 ay sonrakı müddətlərdə isə ayrı-ayrılıqda hər birində $5,9 \pm 5,7\%$ müəyyənləşdirilmişdir.

Alınmış nəticələr göstərdi ki, təbii bitki əsaslı “*Malum Granatum*” preparatı ağız boşluğunu mikrobiosenozunun normallaşdıraraq, patogen və şərti-patogen mikroorqanizmlərin miqdarını normalara qədər azalmasına, qeyri patogen və ağız boşluğunda adi halda mövcud olan mikroorqanizmlərin isə artaraq öz balanslarını bərpa etməyə yardım edir. Bu tətbiq etdiyimiz preparatın mikroorqanizmləri neytrallaşdırmaqla bərabər ağız boşluğunun yerli immunitetini qaldırmaq yolu ilə də terapevtik təsirlər göstərməsilə əlaqədardır. Bitki tərkibli “*Malum Granatum*” preparatının parodontitin müalicəsində effektivliyini araşdırmaq məqsədi ilə dovşanlarda yaradılmış parodontit modeli üzərində 4 həftə boyunca aparılan tədqiqat işinin nəticələri aşağıdakı şəkildə olmuşdur:

Klassik müalicə üsulu (xlorheksidin) ilə “*Malum Granatum*” preparatının müalicəvi dəyərini müqayisə etdikdə statistik olaraq heç bir əhəmiyyətli fərq aşkarlanmamışdır. Statistik hesablamaların nəticələrinə görə bu iki müalicə üsulundan heç biri digərindən üstün ya da əksik deyildir.

Alınmış nəticələr göstərir ki, parodontitlər zamanı ağız boşluğunda kliniki və laborator göstəricilərinin əhəmiyyətli dəyişiklikləri müxtəlif preparatların tətbiqi nəticəsində öz normalarına qayıdır və parosədə sintetik vasitələrlə birlikdə təbii vasitə olan “*Malum Granatum*” tərəfimizdən uğurla istifadə olunmuşdur.

NƏTİCƏLƏR

1. Tədqiqat zamanı ümumi müayinə və müalicə olunan 196 xroniki generalizə olunmuş parodontitli xəstədən 60%-də xəstəliyin yüngül, 70%-də orta və qalan 66%-də isə ağır forması aşkarlanmışdır.
2. Yüngül parodontitli xəstələrin 57 nəfərində peşəkar gigiyenik tədbirlər tərəfindən icra olunmuşdur ki, bu da qeyd olunan qrupun $95,0 \pm 2,81\%$ -ni təşkil edir və onlardan 7 nəfərinə operativ müdaxilə icra olunmuşdur ki, bu da qrupun $11,7 \pm 4,14\%$ -ni təşkil edir.
3. Bioloji materiallarda rast gəlinən *Fusobacterium* spp. növləri üzrə bu qrupda “Malum Granatum” tətbiq edilməzdən əvvəl $40,0 \pm 12,6\%$ təşkil etsə də təbii vasitənin tətbiqindən 15 gün sonra azalaraq $20,0 \pm 10,3\%$, 1 və 3 ay sonra isə azalan tendensiya davam edərək uyğun olaraq, $13,3 \pm 8,8\%$ və $6,7 \pm 6,4\%$ enmişdir.
4. Yüngül formada parodontitlərin müalicəsi məqsədilə ağız boşluğu, o cümlədən parodont toxumaları bitki əsaslı preparat olan “Malum Granatum”-la işlənən xəstələrin ağız suyu nümunələrində müalicədən əvvəl IgA-nın orta miqdarı $2,81 \pm 0,067$ q/l olmasına baxmayaraq, müalicədən sonra onun miqdarı aşağı düşərək $2,08 \pm 0,034$ q/l olmuşdur.
5. “Malum Granatum”-la müalicə olunmuş xəstələrin parodontitli xəstələrdə müalicədən əvvəl ağız suyu nümunələrində müsbət dinamika aşkarlanmışdır: pH göstəricisi $6,23 \pm 0,08$, olmasına baxmayaraq, müalicənin 15-ci günü bu göstərici qalxaraq, $6,32 \pm 0,07$ -ə, 3 aydan sonra $6,48 \pm 0,07$ -ə və 6 aydan sonra isə $6,84 \pm 0,06$ -a yüksəlmişdir.
6. Eksperimental olaraq təsdiq edilmişdir ki, “Malum Granatum” ilə müalicə alan dovşanlarda, xlorheksidin ilə müalicə alan dovşanlardan fərqli olaraq iltihab və nekroz əlamətləri daha tez aradan götürülür.
7. Alınmış nəticələr göstərir ki, parodontitlər zamanı ağız boşluğunda Ca və P kimi elementlərinin dəyişiklikləri “Malum Granatum” tətbiqi nəticəsində öz normalarına qayıdır.

PRAKTİKİ TÖVSIYƏLƏR

1. Diş protezlənməsi nəticəsində parodont toxumalarında müxtəlif patoloji dəyişiklərə tez-tez rast gəlinir ki, onların da profilaktikası gecikdirilmədən aparılmalıdır.

2. Təbii bitki əsaslı “Malum Granatum” preparatı protez tətbiq olunmuş şəxslərdə parodont toxumalarının xəstəliklərində müsbət profilaktik və terapeutik təsir göstərir.
3. Uzun müddət davam edən yüngül xroniki parodontitlər zamanı sintetik antiseptik vasitələrin tətbiqi əlavə mənfi təsirlərlə müşahidə olunduğundan həmin xəstələrə təbii bitki tərkibli antioksidantla zəngin olan preparatlar tətbiq olunmalıdır.
4. Alınmış nəticələr göstərir ki, parodontitlər zamanı ağız boşluğunda bas verən dəyişikliklərin təbii preparat olan “Malum Granatum”-un tətbiqi zamanı alınmış uğurlu nəticə, onun ənənəvi vasitələrlə yanaşı praktiki stomatologiyada geniş tətbiqi məqsədə uyğun hesab edilir.

ÇAP OLUNMUŞ İŞLƏRİN SİYAHISI

1. Diş ətinin retraksiyası //Qafqazın stomatoloji yenilikləri, № 17, 2011, səh. 68-69 (həmmüə. Tağıyev A.İ., Şahmuradov R.R.)
2. Повышение эффективности патогенетической терапии генерализованного пародонтита //Family Health in the XXI Century, Part I, of the XVI International Scientific Conference 27 April-4 May 2012Budapest, Hungary. Budapest-Perm, 2012, стр. 14-15
3. DİŞ ƏTİNİN RETRAKSİYASI//Tədris metodik vəsait, 2012 (həmmüə. Tağıyev A.İ., Şahmuradov R.R., Qacarov İ.T., Məmmədov A.M., Ələsgərova S.M.)
4. К проблеме профилактики и лечения основных стоматологических заболеваний при общесоматических патологиях //«Актуальные вопросы детского возраста» материалы научно-практической конференции с международным участием, посвященной к 20-летию открытия стоматологического факультета в ГБОУ ВПО СОГМА Минздрава России, Владикавказ, 3 июня 2013, стр. 14-15 (соавт. Алиев Г.Х., Гурбанов Р.Я.)
5. Müxtəlif preparatların parodontitlərin müalicəsi zamanı ağız boşluğunun biokimyəvi göstəricilərinə təsiri //Azərbaycan Təbabətinin Müasir Nailiyyətləri, № 1, 2014, səh.115-119 (həmmüə. Məmmədova N.S., Əlizadə A.R.)
6. Müxtəlif preparatların ağız boşluğunun gigiyenik vəziyyətinə təsiri //Sağlamlıq, № 2, 2014, səh. 141-145

7. “Malum Granatum” preparatının yüngül parodontitlərin müalicəsi zamanı ağız boşluğunun immunoloji göstəricilərinə təsiri //Azərbaycan Təbabətinin Müasir Nailiyyətləri, №3, 2014, səh. 88-92(həmmüəl. Səfərov A.M.,Niyazov Ə.N.)
8. Parodont xəstəliklərinin müalicə və profilaktikasının optimallaşdırılması//Azərbaycan Təbabətinin Müasir Nailiyyətləri, № 4, 2014, səh. 123-127 (həmmüəl. Hacıyev D.N.,Niyazov Ə.N.)
9. Müxtəlif preparatların ağız boşluğunun gigiyenik vəziyyətinə təsiri //Sağlamlıq, № 2, 2014, səh. 141-145
10. Bioloji neytral preparatların parodontitlər zamanı dişətinin vəziyyətinə təsiri//Sağlamlıq, № 4, 2014, səh. 108-111 (həmmüəl.Niyazov Ə.N., Alkişiyev K.S)
11. Parodontitlər zamanı peşəkar gigiyena və operativ müalicə tədbirlərinin effektivliyinin qiymətləndirilməsi //Sağlamlıq, № 5, 2014, səh. 128-131 (həmmüəl.Niyazov Ə.N.)
12. Клинико-лабораторная оценка эффективности гранатового масла (*Punica granatum L.*) в лечении воспалительных заболеваний пародонта //Медицинские новости, №8(239), 2014 стр.76-79 (соавт. Караев З.И.)

**ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЛЕЧЕНИЯ И
ПРОФИЛАКТИКИ ВОСПАЛИТЕЛЬНЫХ ЗАБОЛЕВАНИЙ
ПАРОДОНТА И ПАТОЛОГИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ В
МЯГКИХ ОКОЛОЗУБНЫХ ТКАНЯХ, РАЗВИВАЮЩИХСЯ ПРИ
ОРТОПЕДИЧЕСКОМ ЛЕЧЕНИИ**

РЕЗЮМЕ

Проведена экспертная оценка эффективности профессиональной гигиены полости рта и хирургического лечения воспалительных заболеваний пародонта у 196 больных, которые были разделены на две группы: в первую группу были включены больные с различной степенью тяжести патологии (легкая, средняя, тяжелая). При статистической оценке полученных результатов максимально благоприятные результаты были выявлены в группе больных с легкой формой пародонтита при проведении оперативного лечения. Во второй группе (50 человек), также состоящая из трёх подгрупп, где назначались различные лекарственные средства (“Malum Granatum”, хлоргексидин). Состояние тканей пародонта изучалось до и после лечения с помощью индекса РМА. Сравнительный анализ результатов клинических исследований выявил более выраженную противовоспалительную эффективность препарата “Malum Granatum”. Необходимо отметить, что изучаемые элементы гигиенического состояния полости рта могут подвергаться определенным негативным изменениям при ношении различных ортопедических конструкций. Для детализированной оценки состояния иммунологической реактивности органов полости рта при лечении заболеваний пародонта на фоне ношения протезов был определен уровень иммуноглобулинов в смешанной слюне больных до и после лечения. При статистическом анализе полученных результатов было выявлено, что в ходе лечебно-профилактических мероприятий сравнительно более быстрая нормализация уровня иммуноглобулинов наблюдалась после применения натурального растительного препарата “Malum Granatum”, причем к концу исследований содержание некоторых иммуноглобулинов приближалось к исходному уровню.

ALI AKIF ALIYEV

**WAYS TO IMPROVE THE TREATMENT AND PREVENTION OF
INFLAMMATORY PERIODONTAL DISEASES AND
PATHOLOGICAL PROCESSES IN THE PERIODONTAL SOFT
TISSUES, DEVELOPING AT ORTHOPEDIC TREATMENT**

SUMMARY

Was carried out expert evaluation of the effectiveness of professional oral hygiene and surgical treatment of inflammatory periodontal disease in 196 patients, were divided into three groups depending on the severity of disease (easy, middle, severe). In statistical evaluation of the results most favorable results were found in patients with mild periodontitis during surgery. And (50) patients ongoing treatment and preventive measures (Malum Granatum, chlorhexidine). Condition of periodontal tissues was studied before and after treatment with PMA index. Comparative analysis of clinical trials showed a more pronounced anti-inflammatory efficacy "Malum Granatum". So during statistical processing index data maximum reduction PMA index values observed in the main study group of patients. It should be noted that the studied elements of oral hygiene status may be subject to certain adverse changes when wearing various prosthetics. For detailed assessment of the immunological reactivity of the oral cavity in the treatment of periodontal disease on the background wearing dentures was determined immunoglobulin levels in mixed saliva of patients before and after treatment. In the statistical analysis of the results revealed that in the course of treatment and preventive measures are relatively more rapid normalization of immunoglobulin levels was observed after application of natural herbal preparation "Malum Granatum", and by the end of studies the content of certain immunoglobulins were nearing baseline.

Kağız formatı 60x84 ¹/₁₆.
Sifariş 474 Tiraj 100.

Azərbaycan Tibb Universitetinin
mətbəəsində çap edilmişdir.

Tel.: 595-55-76

МИНИСТЕРСТВО ЗДРАВООХРАНЕНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ МЕДИЦИНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

На правах рукописи

АЛИ АКИФ ОГЛЫ АЛИЕВ

**ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЛЕЧЕНИЯ И
ПРОФИЛАКТИКИ ВОСПАЛИТЕЛЬНЫХ ЗАБОЛЕВАНИЙ
ПАРОДОНТА И ПАТОЛОГИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ
В МЯГКИХ ОКОЛОЗУБНЫХ ТКАНЯХ, РАЗВИВАЮЩИХСЯ
ПРИ ОРТОПЕДИЧЕСКОМ ЛЕЧЕНИИ**

3226.01 – Стоматология

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по медицине

БАКУ – 2016